

BÖLGESEL KALKINMA AÇISINDAN KALKINMA AJANSLARININ ÖNEMİ: TR71 BÖLGESİ (Sayfa 15-26)

Doktora Öğrencisi, Serhat Hışırılı
Aksaray Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
0000-0002-5701-5903
serhat.hisirli@tkdk.gov.tr

Prof. Dr. Emine Fırat
Aksaray Üniversitesi İİBF-İktisat Bölümü
firatemine@aksaray.edu.tr

ÖZ

Toplumlar için, mensuplarının bolluk içinde ve huzurlu bir hayat sürmesi, istihdamın artırılması, sürekli fiyat artışlarının önüne geçilmesi, servet-gelir paylaşımının iyileştirilmesi, iktisadi hayatta gelişme isteği her zaman var olmuştur. Sanayi devrimi ile beraber kalkınma, ülkelerin gündemindeki en önem verilen kavramlardan biri olmuştur. Ülkeler, kurumlar aracılığıyla fakirliğin azaltılması, kalkınmanın başarılması nedenleriyle hayata müdahalelerde bulunmuşlar, yön vermeye çalışmışlardır. Kalkınma salt bir ekonomik büyüme ve zenginleşme değil refah artışı yanında kitap okuma, tiyatro izleme gibi kültürel faaliyetleri de kapsamaktadır. Günümüz toplumlarında kalkınma ajansları kalkınmanın sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Çalışmamızda, kalkınma, bölgesel kalkınma ve kalkınma sürecinde ajansların rolü genel olarak değerlendirilecek, Ahiler Bölgesel Kalkınma Ajansı özelinde, ajansın meydana getirdiği etki değerlendirme raporuyla analiz edilmeye çalışılacaktır. Araştırma sonucunda önemli kazanımlar elde edildiği fakat idealden uzak olarak hızla bir kamu hizmet birimi hüviyetine doğru gidildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Bölgesel Kalkınma, Kalkınma Ajansları, TR71 Bölgesi, AHİKA.

ABSTRACT

The desire for societies to live an abundant and peaceful life for their members, to increase employment, to prevent constant price increases, to improve wealth-income sharing, and to develop in economic life has always existed. With the industrial revolution, development has become one of the most important concepts on the agenda of countries. Countries have intervened and tried to direct life through institutions to reduce poverty and achieve development. Development is not merely economic growth. In our study, development, regional development and the role of agencies in the development process will be evaluated in general, and in particular, Ahiler Regional Development Agency will be tried to be analyzed with the impact assessment report produced by the agency. As a result of the research, it was determined that significant gains were achieved, but that it was rapidly moving towards the identity of a public service unit, far from the ideal.

Keywords: Poverty, Regional Development, Development Agency, TR71 Region, AHİKA.

JEL CODE: O20

Çalışma Alanı: İktisat Politikası

1. GİRİŞ

Giriş kısmında başlıkta yer alan kalkınma ajansları ve TR 71 bölgesi hakkında kısa bilgi verilip. Bu çalışmada... diye başlayıp ne yapıldığının yazılması gereklidir.

Kalkınma günümüz itibariyle daha ziyade bir toplumun ulaştığı refah seviyesi olarak tanımlanmaktadır. Burada vurgu iyi yaşam koşullarına sahip olmak, yoksulluk ve onun yansımalarının etkisini ortadan kaldırmak ya da kötü, zor yaşam koşullarının tolere edilebilir olmasını sağlamaktadır. Tanımda göze çarpan en önemli öge iyi yaşam koşullarına sahip olmaktadır. Nitekim bugün zengin olarak kabul edilen kişi başına gelir seviyesi ve satın alma gücü paritesi ortalamasının üzerinde olan bazı körfez ülkeleri kalkınmış ülke olarak kabul edilmemektedir.

Günümüzde kalkınmanın ölçülmesi için daha ziyade insani gelişmişlik endeksi (Human Development Index) kullanılmaktadır. Bu endeksin temel taşlarından biri de eğitim-öğrenimde geçen veya geçmesi beklenen süredir. Bu endekste 2021 itibariyle ülkemiz 48. Sıradadır. Endekste, İsviçre, Norveç, İzlanda ilk 3 sıradadır. Afrika ülkeleri sonlarda yer almaktadır. Türkiye, 2021 itibariyle 0,833 değeriyle, 76 yıl beklenen yaşam seviyesi, 18 yıl 3 ay eğitimde geçmesi beklenen süre, 8 yıl 6 ay gerçekleşen okulda geçen süre, 31.033,00 Usd (United States Of America Dollar-Amerika Birleşik Devletleri Doları) kişi başına düşen milli gelir seviyesiyle (2017 sabit) dünya ortalamasının üzerindedir. HDI değeri beklenen yaşam seviyesi, eğitimde geçmesi beklenen süre, gerçekleşen okulda geçen süre, kişi başına düşen gelir kriterlerinin, basit bir ortalaması alınarak hesaplanmaktadır. Dünya ortalaması sırasıyla 71,4 yıl, 12,8 yıl, 8,6 yıl ve 16.752,00 Usd'dir. Listenin en yukarisında bulunan ülke İsviçre'dir ve değerleri şu şekildedir: 0,962 toplam puan, yaşam beklentisi 84,00, eğitimde geçmesi beklenen süre 16,5, eğitimde geçen süre 13,9, kişi başına gelir 66.933,00 Usd'dir (HDI, 2023).

Burada ayrı başlık olarak belirtilmesi gereken, kişi başı gelir rakamlarının gelir ve servet dağılımı verileriyle daha anlamlı hale geleceğidir, zira burada yalnızca toplam ulusal gelirin toplam nüfusa bölünmesiyle bir sonuca ulaşılmaktadır. Lakin birçok ülkede en zengin ve en fakir yüzde 20'lik nüfus dilimlerinin toplam gelirden aldıkları pay çok ayrılmakta ve aralarında uçuruma varan farklar oluşmaktadır. Bu haseble gini katsayısı ve lorenz eğrisi gibi eğrilerin bu endekse dâhil edilmesi gelişmişlik seviyesi için çok daha güvenilir sonuçlar verecektir.

Kalkınma kavramı ilk defa, engellilerin sahip olduğu meslekler ve onlara sağlanan avantajlar ile hizmet endüstrisi tarafından sağlanan yardım faaliyetlerinin sunulması olarak ortaya çıkmıştır. Ancak 1980'e gelindiğinde, yardım ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki olmadığı ve yardımların toplumsal dönüşümün önünde bir engel olduğu konuşulmaya başlanmıştır. Kalkınma kavramı da Soğuk Savaş bağlamında yeni bir boyut kazanmıştır. Kalkınma ve Amerikan yaşam tarzı, Başkan Truman için, endüstriyel ve "az gelişmiş" ülkeler arasındaki uçurumu kapatarak komünist "tehdit" in üstesinden gelmek için demokratik ve eşitlikçi bir idealdi. Böylece kalkınma yoluyla endüstriyel ve az gelişmiş ülkeler arasındaki fark kapatılarak, bu bölgelere komünist tehdidin sızması engellenebilirdi. Buna ek olarak, kalkınma, sömürgeleştirilmiş dünyanın girişimlerine bir tepki olmuştur. Batı hâkimiyetine giderek daha fazla meydan okuyordu. Truman'dan bu yana gelişme en az bir şeyi çağırıştırılmıştır, az gelişmişlik. Az gelişmişlik belirsiz, tanımlanamaz ve onursuz bir durumdur ve bundan kaçmak, kalkınmak gereklidir. Ancak, resmi olarak 1949'da başlayan tarihsel dönem olan Kalkınma Çağı artık bitmiştir. Geliştirme çalışmalarının geleceği, geliştirme girişiminin yanı sıra geliştirmenin tarih öncesi ve kavramsal tarihine bakarak geride bıraktığı kalıntıları keşfetmek için arkeolojide yatmaktadır. 1970'lerden bu yana, Dünya Bankası vb. kuruluşların çabaları, en azından az gelişmişlerin "kendi temel ihtiyaçlarını" karşılaması için çalışmak oldu ve bunun için yeni kampanyalar başlatıldı. Yoksulluk ve kalkınma kavramları bu süreçte birlikte ele alınmıştır. Gerçekten de tarihsel deneyim, yoksulluğun kalkınma faaliyetlerini artırdığını ortaya koymaktadır (Esteva, 2010:1).

Yerküremizdeki yoksulluk ve onun neden olduğu açlık-susuzluk sorunu birçok bölge için dayanılmaz boyuttadır ve birçok yerde su baskısı altında olan ülkelerdir (Türkiye su baskısı altında olan bir ülke sınıfında gösterilmektedir). Dünya kaynakları enstitüsüne göre 25 ülke günümüz itibariyle aşırı su baskısı altında olan ülkelerdir ve buralarda su baskısı dayanılmaz boyutlardadır (World Resources Institute, 2024).

Yoksulluk ve açlığın sona erdirilmesi için uluslararası düzeyde çalışan kurumlardan biri olan Dünya Yiyecek Programı, 'Sıfır Açlık' mottosuyla 120 ülke ve bölgede acil gıda yardımı, nakit temelli destek, cinsiyet eşitliği, kıtlık, okul temelli programlar, sosyal programlar, iklim hareketleri, direnç geliştirme, yenilik başlıklarında faaliyet göstermektedir. Yıllık ülke raporları yayınlamaktadır (WFP, 2024).

Güneydoğu Avrupa Refah Modelinde de amaçlanan en temelde bu bölgede yoksulluk ve sosyal dışlanmayla mücadelede politikaların tespiti ve uygulamaya konulmasıdır. Ayrıca aynı model Avrupa Birliği tarafından uygulanmaktadır. Yeni şehirli nüfus, azınlık olarak, ailesinden ve toplumdaki dışlanmış şekilde, işgücü piyasalarında da ayrımcılığa uğramaktadır. Bu bölgesel sorun, getto ve banliyö sorunundan farklıdır. Bu yeni yoksulluk sorununa karşı aileler, topluluklar tepki göstermekte fakat engelleyememektedirler. Kamu politikaları bu duruma tepki vermekte ve bu durumla mücadele etmektedirler (Enzo, 2001:2).

Yoksulluk tarih boyunca insanların hayatında ciddi bir problem olmuştur. Yoksulluk yaşam kalitesini olumsuz yönde etkiler. Sistemi ciddi düzeyde bozma riski barındırır. Yıkıcı etkisinin büyük olma olasılığı ilgili toplum yöneticilerini bu konuda tedbir almaya sevk etmiştir. Toplumsal kuralların en çok işlediği ve düzenlemeye çalıştığı konulardan biri de yoksulluk olmuştur. Çünkü yoksulluğun içinde barındırdığı en önemli risklerden birisi de insanı suça yönlendirme, itme ihtimalinin yüksek olmasıdır. Yoksulluk kişiyi psikolojik durumun baskı altına alır ve kişiyi din-ahlak-görgü hukuk kuralları dışına çıkmaya itebilir. Nitekim Dünya Bankasının raporlarında ve konuyla ilgili birçok çalışmada sık sık suç ve yoksulluk arasındaki korelasyonun yüksek olduğu konusuna vurgu yapılmıştır. Dünya bankası en azından görünürde (Birçok akademisyen Dünya Bankası faaliyetlerinin tersi yönde sonuç doğurduğu konusunda ciddi eleştirilerde bulunmaktadır) yoksulluğun minimize edilmesi ve negatif sonuçlarının ortadan kaldırılmasına çalışmaktadır.

Dünya Bankası 2005 yılında 1,4 milyon insanın, başka bir deyişle gelişen dünyanın 4'te 1'i kadar kişinin, günde 1,25 Usd altında bir gelirle yaşadığını tespit etmiştir. 25 yıl önce günde 1,25 Usd'nin altında yaşayan kişi sayısı, gelişen dünya için 1,9 milyon kişiydi, yani o zamanki nüfusun yarısıydı. Salt bu göstergeden yola çıkılarak gelişmekte olan ülkelerde Çin, Hindistan başta olmak üzere birçok insanın daha fazla gelire kavuştuğu söylenebilir (Shaohua, Ravallion, 2008:1).

Dünya Bankasının 2004 yılında yaptığı bir çalışmada yoksulluk en önemli mücadele edilmesi gereken küresel konu olarak belirtilmiştir. Yine aynı çalışmada hiçbir şeyin bu uğurda birlikte mücadele etmek konusundan daha önemli olmadığı öne sürülmüştür. Dünyanın yarısı çok zor koşullarda yaşamaktadır. Kalkınma-açlık ve fakirlik 2000 yılında Birleşmiş Milletler tarafından ilan edilen 'Milenyum Bildirgesinde' en önemli çözülmesi gereken sorunlar arasında gösterilmiştir. Dünya Bankasının ana amacı yoksulluğun olmadığı bir dünyadır ve bu başarılması gereken bir görevdir Dünya Bankası için (Katherine, Lucy, 2004:3).

Her yıl 17 Ekimde 'Yoksulluğu Son Gün' düzenlenmektedir. Aynı zamanda 'Uluslararası Yoksulluğu Ortadan Kaldırma Günü' olarak ta bilinen günde tüm dünyanın dikkati bu yöne çekilmeye çalışılmaktadır. Çünkü Dünya nüfusunun yaklaşık %50'si günlük 6,85 Usd'nin altında gelirle yaşamaktadır ki bu gelir orta gelir üstü ülkeleri tanımlamak için kullanılır (World Bank Overview, 2024).

Dünya Bankası 11-12 Mayıs 2017'de Danimarka-Kopenhag'ta, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İlişkiler Departmanı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Departmanı ile birlikte düzenlediği 'Yoksulluğu Sona Erdirmek-2030'a doğru konferansında, dünyadaki aşırı yoksulluğun ortadan kaldırılması, yoksulluğun minimize edilmesi için bir yol haritası çizmeye çalışmıştır. Kamu kurumlarından, uluslararası örgütlerden, sivil toplum kuruluşlarında, özel sektörden yaklaşık 80 katılımcı sorunun çözümü için bildirimlerle konferansa katılmış ve çözümler müzakere, münazara edilmiş, birçok bildiri sunulmuştur (World Bank Ending Poverty, 2024).

Dünya Bankası 2024 verilerine göre yerküremizde yaklaşık 700 milyon insan günlük 2,15 Usd altında gelirle yaşamaktadır ki bu aşırı yoksulluk çizgisidir. Aşırı yoksul nüfus Sahra-Altı Afrika'nın kırsal, kırılğan ve çatışmaların yaşandığı yerlerde yoğunlaşmaktadır (World Bank Overview, 2024).

Aynı zamanda Dünya Bankası yoksullukla mücadele eden ülkeler için bilgi (Veri-Analiz-Kanıtlar), finansman vb desteklerde sağlamaktadır. Kurum insanların yaşamlarının iyileştirilmesi için, en savunmasız ve en fakir durumdaki insanlara odaklanarak birçok program yürütmektedir tüm dünyada (World Bank Poverty, 2024).

Dünya Bankası'nın ülkemizde yürüttüğü en önemli projelerden biri olan 'Sosyal Riski Azaltma Projesi' birçok kişi tarafından (Kanımızca haklılık payı da içermektedir) yoksulluğun bizzat dünya bankası eliyle oluşturulduğu ve asıl yapılmak istenenin zenginleri fakirlerden korumak olduğu yönünde eleştiriyi uğramıştır. Bir nevi 'Zombi' metaforunda olduğu şekilde insanlar düşünmeden açlık içinde sağa sola saldılmaktadırlar bazılarında göre.

Sosyal Riski Azaltma Projesi, Türkiye'de '2001 Türkiye Ekonomik Krizi'nden sonra "sosyal patlama" olasılığının en yüksek düzeyde konuşulduğu sıralarda yürütülmeye başlanmıştır. Proje Dünya Bankası'nın 2000/2001 Dünya Kalkınma Raporu'nda geliştirdiği yoksullukla mücadele programıyla uyumludur. Fakat bu proje yalnızca ekonomik krizin sonuçlarını, özellikle de fakirler üstündeki negatif etkilerini hafifletmek için hazırlanmış bir proje değildir. Projenin, genel olarak IMF ve Dünya Bankası programlarının ortaya çıkardığı çok büyük eşitsizlik ve yoksulluk sorunlarını bir nebze de olsa "gidermek" hedefiyle, gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda yürütülen projelerle çok benzer yönleri bulunmaktadır. Bu yerlerde uygulanan istikrar ve yapısal uyum programlarının gereği olarak, kamuda çalışanların işlerine son verilmesi, sosyal güvenlik sisteminin altının oyulması, önceden devlet tarafından karşılanan güvencelerin ortadan kalkmasına yol açmaktadır. Dünya Bankası, Türkiye'de SYDTF, Brezilya'da "Acil Toplumsal İhtiyaçlar Fonu", Hindistan'da "Ulusal Yenilenme Fonu", Bolivya'da "Acil Sosyal Fonu" gibi kuruluşlar aracılığıyla, yapısal reformların "tamamlayıcı" bir parçası olarak yoksulluğu azaltma projelerini uygulamaya koymaktadır. Proje daha ziyade sosyal riskleri azaltma gayesindedir. Genel olarak Dünya Bankası projeleri daha ziyade siyasi bir programa bağlıdır ve bu siyasi irade bu programlarla önündeki engelleri temizleme gayesindedir, aynı çiftçiye kırsalın değiştirilmesini önündeki engel olarak gördüğü gibi. Ayrıca DB'nin yaklaşık otuz yıldır yürüttüğü yoksullukla mücadele programının, kırsal kesimde ve kentlerde bugüne kadar "sosyal riski" azaltma için etkisi olmuş mudur? (Zabcı, 2003:215-238).

Dünya Bankası'nın ülkemizde yürüttüğü projelerin sayısı kurumun kendi sitesinde 308 olarak verilmekte ve detaylarıyla listelenmektedir (World Bank Project List in Türkiye, 2024).

Son yıllar itibariyle Türkiye'nin Dünya Bankası ile ilişkileri, işbirliğinin ana çizgileri 2018-2021 yıllarını içine alan ve Dünya Bankası'nın hem teknik hem de finansal anlamda başlıca çalışma alanlarını ortaya koyan 'Ülke İşbirliği Çerçevesi' de belirlenmektedir (Healthworldnews, 2024).

Kalkınma ajanslar yoksullukla mücadele ve kalkınmada kilit rol oynamaktadırlar. Uluslararası, bölgesel ve bölgesel olarak teşkilatlanabilmektedirler. Bölgesel kalkınma ajanslarının buldukları yöredeki ekonomik etkileri, genel olarak proje sayısı, toplam destek tutarı, kişi başı destek tutarı, sektörlere göre açılan işletme sayısı açılarından değerlendirilir. Ahiler Kalkınma Ajansı gibi yerel ajansların hizmet verecekleri iller seçilirken önemli kriterlerden bazıları da gelir dağılımı ve kalkınma seviyesidir. Bölgesel kalkınma ajansları, genel olarak gelir dağılımı bozuk, kalkınma seviyesi düşük illerde hizmet vermektedirler. Buldukları yörelerin gelir dağılımı durumlarının ve kalkınma seviyelerinin iyileştirilmesi bölgesel kalkınma ajanslarının başlıca amaçlarındandır

Türkiye'de kalkınma ajansları olgusunun var olmasının temel saiklerinden biri, AB'ye girme isteği ve onun gereklerini yerine getirme çabasıdır. Avrupa Birliği, birliğe katılmak isteyen ülkelere bunu istemektedir. AB üyelik kriterlerinin yerine getirilmesi için Türkiye'de, 1999 Helsinki Zirvesi sonrasında kalkınma ajanslarına verdiği önemi artırmıştır ve kanuni düzenleme yapılmasına başlanmıştır. 25.01.2006 tarihinde 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun kabul edilmiş ve bu kanun, 8.02.2006 tarihinde Resmi Gazete de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Sezgin, 2013:1).

Bu çalışmada kalkınma ajanslarıyla ilgili genel bilgi verildikten sonra Ahiler Kalkınma Ajansı özelinde etki değerlendirme analizi yapılarak istenilen sonuçlara ulaşıp ulaşılmadığı değerlendirilecektir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Literatür incelendiğinde kalkınma ajansları ve Tarım Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu gibi kurumların 15-20 yıllık geçmişleri ile yeni yapılanmış olmaları ve biraz da Türkiye'deki alışkanlıklar nedeniyle bu konuda yapılmış pek fazla akademik çalışma olmadığı gözlemlenmektedir. Fakat Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Kalkınma Ofisi, OECD gibi örgütlerin bu konuda pek çok yayın yaptığını görülmektedir.

OECD (2003) Kamuoyu ve Yoksullukla Mücadele çalışmasında uluslararası kamuoyunda yoksulluğun mücadele edilmesi minimize edilmesi gereken bir konu olduğuna dair bir fikir birliği olduğu, seçilmiş farklı ülkelerde bu konuda dikkat çeken olgular sıralanmıştır.

Marshall ve Keough (2004) Dünya Bankası yayını olan Yoksullukla Mücadelede Akıl, Kalp ve Ruh çalışmasında kalkınma ajanslarının yoksullukla mücadelede önemli bir rolü olduğunu tespit etmiştir.

Shaohua ve Ravallion (2008) çalışmalarında küresel yoksullukla ilgili alınan tedbirlerin etkilerini değerlendirmiş genel olarak başarılı sonuçlara ulaşıldığını ve yoksullukla mücadelede yerel ajansların önemli bir unsur olduğunu tespit etmişlerdir.

OECD (2012) Yardımdan Kalkınmaya: Yoksulluğa Karşı Küresel Mücadele çalışmasında yapılan yardımların hedef olarak kalkınmış bir toplumu meydana getirmeyi amaçlaması gerektiği vurgusu üzerinde durarak, yoksulluğun küresel düzeyde mücadele edilmesi gereken bir olgu olduğunu ileri sürmüştür.

Sezgin (2013) çalışmasında Kalkınma Ajanslarının etkilerinin gelişmiş ülkeler için daha pozitif olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Gülbuçuk vd. (2015) TKDK Etki Değerlendirme raporlarında, TKDK projelerinin; işletme yapısında, işletmelerin ekonomik kapasitelerinde ve üretim yapılarında, işletmelerin teknoloji kullanım seviyelerinde, işletmelerin kurumsallaşma ve yapılarındaki değişimlerde, işletmelerin ekonomik boyutlarında, genel ekonomik ve çevresel boyutlarda, sosyo-kültürel yapıda, gerçekleşen projelerin etkililiğinde, hedefe ulaşılma durumunda ve etkili faktörlerde, yerleşim düzeyinde meydana getirdiği değişimlerin genel değerlendirilmesi yapılmış ve her alanda tam istenilen düzeyde olmasa da pozitif katkılar olduğu ortaya konmuştur.

Peker (2015) çalışmasında Dünya uygulamasını inceleyerek ajansların kendisinden beklenen bölgesel kalkınma işlevini gerçekleştirdiğini, Avrupa Birliği etkisiyle Türkiye'de kurulan ajansların amaçlanan başarıya ulaştığını söylemiştir.

Sevinç ve Eren (2016) çalışmalarında bölgedeki ekonomik ve ticari yaşamda ki gelişimi TR71 bölgesi için 1995-2013 yılları arasında sınai mülkiyet hakları başvuru sayısı ve tescil sayılarını ortaya koyarak ve Türkiye genelinde sınai mülkiyet hakları başvuru sayısı ve tescil sayılarının verilerinin karşılaştırması ile incelemeye çalışmışlardır. Sonuç olarak bölgede ajans öncesi ve sonrası sınai mülkiyet hakları başvuru sayısı ve tescil sayılarının arttığını ve bu manada kalkınma ajansının pozitif sonuçlar verdiğini tespit etmişlerdir.

Altunç ve Almalı (2016) çalışmalarında yoksullukla mücadelede kalkınma ajanslarının rolünü incelemiş, ajansların TRB2 bölgesi ve Türkiye için çok pozitif sonuçlar verdiği bulgusuna ulaşmışlardır.

Ay, Fırat ve Mangır (2018) çalışmalarında yoksulluk ile kalkınma arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmışlardır. Türkiye ve bölgeleri bağlamında yoksulluk ve kalkınma incelenmiştir. Yoksulluğun azaltılması ve gelir dağılımının iyileştirilmesi üzerinde durmuşlardır.

Aytüre (2019) Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracının (KÖMYA) Aksaray ilinde uygulanabilirliğini ölçmek için yaptığı çalışmada KÖMYA'nın Aksaray ilinde büyük fırsatlar barındırdığını 2013 itibarıyla tespit etmiştir.

3. ETKİ DEĞERLENDİRME ANALİZİ

Etki değerlendirmesi, süren veya bitmiş bir projenin, programın veya politikanın (müdahalenin), hazırlanmasının, uygulamasının ve sonuçlarının sistematik bir biçimde ele alınmasıdır. Ele alma, öncelikle 5 ölçüye göre gerçekleştirilir: İlgililik, etkililik, etki, etkinlik, toplam fayda ve sürdürülebilirlik. Bu ller vasıtasıyla müdahalenin sosyo-iktisadi ve çevresel neticeleri yorumlanmakta ve ele alınmaktadır.

Bu ller çerçevesinde etki değerlendirmesi, biçimsel ve özetleyici olacak şekilde 2 ele alınmaktadır. Biçimsel ele almada kümelenme siyasalarının etkinliği değerlendirilir. Siyasaların hedeflerine ulaşma derecelerini esas alan özetleyici ele almadaysa faaliyetlerin, hedef gruplar ve iktisadi yapı üstündeki etkisi analiz edilir. Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA), destek programları vasıtasıyla yöresel oyunculara destek verir. Ajansların hedeflere ulaşma derecesini tespit etmek amacıyla etki değerlendirmesi yapılır. Etki değerlendirmesinde ele alma, ajansın ilgili birimi veya bağımsız örgütlerce gerçekleştirilir. Ele alma sürecinde, destekçilerin ve faydalanıcıların karar verme akışı üzerinden faydalı bilgiler temin edilmektedir. Bu nedenle ele almanın etkili olması isteniyorsa bu sürecin, siyasal süreç, yürütme ve desteklerin yönetimi ile ilgili akışlardan bağımsız ve yansız olarak gerçekleştirilmelidir (elik, 2019:220-235).

Tablo 1-Etki Değerlendirmesi

Araştırma Süreci	Müdahale ncesi ve müdahale sonrası durum
Değerlendirme eşidi	Etki analizi
Veri Toplama Yöntemi	Doküman analizi
Uygulama Sahası	Ajansların destekleri
Ele Alınacak ğeler	Projelerin ıktıları (sonuçları)
ıktı Göstergeleri	Proje sayısı, Toplam destek tutarı
Örneklem	Ajanslarla desteklenen yararlanıcılar
Ele Alma Zamanı	Projelerin uygulanmasından sonra

Kaynak: elik (2019).

Etki değerlendirmesi, destek (müdahale) ncesinde ve sonrasında yöredeki bazı sosyo-iktisadi dönüşüm ve değişimi tespit etmek amacıyla gerçekleştirilir. Ajanslar vasıtasıyla desteklenen projelerin gerçekleştirilmesinden sonra yapılan bu ele alma süreci için gerekli veriler, sıklıkla doküman analizi, anket ve mülakat yöntemleriyle temin edilir.

BKA'ların etki analizi hususunda İngiltere'nin kayda değer bir tecrübesi vardır. Türkiye'de de kimi ajanslar, desteklediği projelerin üretim, istihdam gibi açılardan kalkınmaya katkılanını tespit etmek amacıyla etki analizleri gerçekleştirmişler veya yaptırılmışlardır.

4. KALKINMA AJANSLARI

Gelişmekte olan ülkelerin karakteristik niteliklerinin en başta gelenlerinden birisi de, düşük gelir seviyesinde olmalarıdır. Düşük gelir, tasarrufların az olmasına, bu da yatırımların ve beraberinde üretim az olmasına neden olmaktadır. Nurkse, "Fakir lkeler, fakir oldukları için fakirdir" ifadesi ile bu kısır döngüyü izah etmektedir. Kalkınma literatüründe bu olgu, "Fakirlik kısır döngüsü" olarak bilinmektedir. Nurkse bu döngünün bozulması için, dış kaynağın önemine ve gerekliliğine vurgu yapmıştır. Bu anlamda günümüzde yerel kalkınmanın temel dinamiğini oluşturan kurumlardan olan kalkınma ajansları dış kaynak getirme, bulma hususunda önemli bir rol yerine getirmektedirler. Tabandan tavana kalkınma yaklaşımının bir parçası olarak ortaya çıkan bu ajansların, yöresel kaynakların harekete geçirilmesi ve bu ajanslardan etkin şekilde faydalanılması ile birlikte fakirlik kısır döngüsünün kırılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bilhassa Avrupa Birliği (AB) fonlarının ve öteki dış kaynakların yöreye getirilmesi ajanslar ile mümkün olabilmektedir (Almalı, Altun, 2016:1).

Türkiye'de Kalkınma Ajansları Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (DPT, kalkınma Bakanlığına devredilmiştir sonrasında Kalkınma Bakanlığı lağvedilmiş, ajanslar Sanayi ve Ticaret Bakanlığına bağlanmıştır) koordinasyonunda kalkınma ajansları oluşturulma sürecine başlanmıştır (Sezgin, 2013:1).

Bir baska AB ajansi katılım öncesi mali yardım aracının (Instrument Pre Association-IPA) önemli ayaklarından olan Kırsal Kalkınma Mali Yardım Aracının (Instrument Pre Association Rural Development-IPARD) Ajansı olan Tarım Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumudur (TKDK).

4.1. Bölgesel Kalkınma

Bölgesel kalkınma ajansları birbiriyle çeşitli açılardan benzeşen yerleri kapsayacak şekilde kurulur. Özellikle gelir dağılımı ve kalkınma seviyesi baz alınır. Bölgesel kalkınma ajanslarının başlıca amaçları, buldukları yörelerin gelir dağılımı durumlarının ve kalkınma seviyelerinin iyileştirilmesidir Bunun yanında refahın artırılması, üretimin artırılması, yoksullukla mücadele de bu ajansların diğer amaçlarındandır. Bu hedeflere ulaşılması için proje bazlı çalışmalar yapılmakta, kalkınmada öncelikli sektörlere ağırlık verilmekte ve ilgili projeler 5 yıl boyunca izlenmektedir. Yeni açılan işletmelerin ürettiği mal-hizmet seviyesi, ödediği vergi, SGK primleri, çalıştırılan işçi sayısı, çalıştırılan işçiler içindeki özel gruplar (Kadın-Engelli-Hükümlü... gibi) takip edilmektedir. Bunların genel toplamı yerel ekonomiye verilen katkı olarak değerlendirilmektedir.

5. TR71 BÖLGESİ-AHİKA

Türkiye’de TR/71 bölgesi için Ahiler Kalkınma Ajansı (AHİKA) kurulmuştur ve bu yörede ilgili kalkınma faaliyetlerini bu örgüt yürütmektedir.

AHİKA, 25.01. 2006 tarih ve 5449 no’lu “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun”la, 25.07.2009 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 2009/15236 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur. En son Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkındaki 4 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle yeniden biçimlendirilmiştir. Niğde, Nevşehir, Kırşehir, Kırıkkale, Aksaray vilayetlerinden müteşekkil TR71 Düzey 2 Bölgesi’ni içine alan AHİKA merkezi Nevşehir vilayetindedir. Ahiler Kalkınma Ajansı sayılan vilayetlerde faaliyet göstermektedir ve bu şehirlerde Yatırım Destek Ofisleri (YDO) bulunmaktadır (AHİKA-Hakkımızda, 2023:1).

Araştırmanın önemi, konu hakkında yapılan çalışmaların sayısının az olmasından dolayı daha da artmaktadır. Etki değerlendirmeleri; etkililik ve etkinlik, performans gibi günümüz dünyasında yönetim bilimine yön gösteren kavramların önemini ortaya koymaya çalışmaktadır. Araştırma, kalkınma ajansları vasıtasıyla kalkınma ve yoksulluğun azaltılması konusunda TR71 bölgesinde ajans tarafından yapılan destek ve müdahalelerin etki değerlendirme raporuyla analiz edilmesi gayesindedir. Bu anlamda son yıllarda yapılan çalışmaların sayısının azlığı araştırmanın önemini ortaya koymaktadır. Bir diğer araştırmayı önemli kılan neden bölgenin kalkınma anlamında fotoğrafının çekilmesini sağlamasıdır.

Araştırma, kalkınma ajansları vasıtasıyla kalkınma ve yoksulluğun azaltılması konusunda TR71 bölgesinde yapılanların etki değerlendirme raporuyla analiz edilmesi gayesindedir. Sistemin bir bütün olduğu varsayımından hareketle, bünyedeki ciddi, olası tehditleri bertaraf etmek için toplumlar tarafından ajanslar vasıtasıyla kalkınmanın sağlanmasının önemi vurgulanmaya ve açıklanmaya çalışılacaktır.

Araştırmada kullanılan yöntem doküman taramadır. Bu konuda oluşturulmuş literatür taramalar sonucu, bu konuya yakın olan çalışmalar derlenerek bir bütün haline getirilmeye ve bu dokümanlar üzerinden TR71 bölgesi için ajansların rolü ve etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Kullanılan bir diğer yöntem de etki değerlendirme yöntemidir.

Araştırma, kalkınma ajanslarının kalkınma konusundaki bütün etkilerini değerlendirmek iddiasında değildir ve bu çok kapsamlı bir çalışmayı gerektireceğinden belki de bir kitabın konusunu oluşturacak düzeydedir.

Araştırmada asıl olarak kalkınma ajanslarının desteklediği projelerle açılan yeni işletme sayıları, bunların sektörlere göre dağılımı, proje sayısı, toplam destek tutarı, kişi başı destek tutarları ve bunların bölge kalkınmasına etkileri analiz edilecek ve bununla sınırlı kalacaktır. Bir diğer sınırlılık ta kullanılacak

veriler konusundadır, maalesef kalkınma ajansları ilk kurulduğu zamanlardan farklı olarak çeşitli nedenlerle somut göstereler yayınlama konusunda isteksiz davranmaktadırlar.

5.1. Ahiler Kalkınma Ajansı'nın Destek Programları

Ajanslar bölge oyuncularına, Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği'ne göre şu programları düzenleyebilmekte ve bu programlar aracılığı ile bölge oyuncularına yardım edebilmektedir (AHİKA-Destek Programları, 2023:1).

• Mali Destek

Ajansın sağlayabileceği mali destekler şunlardır:

-Doğrudan Finansman Desteği(Proje Teklif Çağırısı Yöntemi, Fizibilite Desteği, Güdümlü Proje Desteği).

-Faiz Desteği ve Faizsiz Kredi Desteği

•Teknik Destek.

5.2. AHİKA için Etki Değerlendirme Analizi

5018 sayılı Kamu Mali Yönetim Kontrol Kanunu (KMYKK) ile performans, girdi, çıktı verimlilik gibi kavramlar yasal olarak kamu yönetim sistemine girmiştir. 5018 sayılı yasanın genel gerekçesine ve düzenlenişi incelendiğinde gerçekleştirilmeye çalışılan hedefin şeffaf, etkin, hesap verilebilir bir devlet anlayışi olduğu göze çarpmaktadır. Nitekim yasanın amaç başlıklı 1. maddesinde:

Bu Kanunun amacı, kalkınma planları ve programlarda yer alan politika ve hedefler doğrultusunda kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde elde edilmesi ve kullanılmasını, hesap verebilirliği ve malî saydamlığı sağlamak üzere, kamu malî yönetiminin yapısını ve işleyişini, kamu bütçelerinin hazırlanmasını, uygulanmasını, tüm malî işlemlerin muhasebeleştirilmesini, raporlanmasını ve malî kontrolü düzenlemektir (5018 sayılı KMYKK, 2023:1).

Maddenin lafzından da anlaşıldığı asıl gaye mali saydamlığı sağlamak, etkin bir kamu yönetimi ve devlet anlayışını gerçekleştirmektir. Stratejik plan-performans programı-faaliyet raporları ekseninde etkin ve etkili bir kamu yönetimi oluşturmak amaçtır.

• Müdahale öncesi ve müdahale sonrası durum: Etki değerlendirme analizinin önemli ayaklarından olan müdahale öncesi ve sonrası durum açısından bakıldığında, TR71 bölgesinde genel olarak ilk 10 yılda elde edilen kazanımların gerisine doğru gidildiği (Ajans faydalanıcılarının özel sektör ve sivil toplum ağırlıklı olması, proje bazlı destek verme oran ve tutarı gibi) dikkat çekmektedir.

Genel Değerlendirme: 2022 yılında Kapadokya Bölgesinde Sürdürülebilir Turizmin Desteklenmesi ve İmalat Sanayiinde Kurumsallaşmanın ve Verimliliğin Artırılması Sonuç Odaklı Programı ile Yerel Kalkınma Fırsatları kapsamında farklı alanlarda faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Yine de ajansın, proje kültürü oluşması, üst düzeylerde görülen teşvik ve hibelerin orta ve alt segment işletmelere de ulaşması anlamında ciddi bir katkı sağladığı, ajans kurulmadan öncesi ve sonrasına bakılarak çıplak gözle bile görülebilmektedir (AHİKA-Ara Faaliyet Raporu, 2023:1-96).

• AHİKA'nın 2022 yılı desteklediği proje sayısı: İlgili dönemde 3 ana program ve buna bağlı birçok alt program, proje ve faaliyetler yürütülmüştür. Kapadokya Bölgesinde Sürdürülebilir Turizmin Desteklenmesi Sonuç Odaklı Programı (SOP1) kapsamında 14 proje yürütülmüştür. İmalat Sanayiinde Kurumsallaşmanın ve Verimliliğin Artırılması Sonuç Odaklı Programı (SOP2) 37 proje içermektedir. Yerel Kalkınma Fırsatları ana programı içerisinde 25 proje bulunmaktadır. Böylece 2023 yılı için Ajans genel toplamda 76 proje üzerinde çalışmıştır (AHİKA-Faaliyet Raporu, 2023:1-96).

• Projelerin çıktıları (sonuçları): Çalışılan projelerle ilgili var olan birçok çıktı, sonuç göstergelerinden sadece özel sektörün gelişimine ve bölgesel kalkınmaya etkisi doğrudan olan göstergeler seçilmiştir

(Türkiye’de haklı bir eleştiri olarak Kalkınma Ajansları fonlarının kamu kaynaklı projelere kaydırıldığı, ajansların asıl amacı olan özel sektör ve sivil toplum ağırlıklı çalışmadığı eleştirisi literatürde sıklıkla ve haklı ve yerinde bir tespit olarak dile getirilmektedir. Bu sebeple özel sektör ve sivil toplum ağırlıklı sonuç göstergelerine ağırlık verilmiştir). Ana programlar üzerinden projelerin sonuçları değerlendirildiğinde elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir (AHİKA-Faaliyet Raporu, 2023:1-96).

SOP1 programı ve amaçları incelendiğinde, programın asıl amacının ‘Kapadokya’da nitelikli, estetik ve zenginleştirilmiş bir turistik ortamın geliştirilmesine, turizm sektöründe hizmet kalitesinin ve verimliliğinin artırılmasına katkı sağlamak’ olduğu görülmektedir. Bununla birlikte SOP’un 4 özel hedefi vardır. Sırasıyla bu hedefler: Turistik ürün çeşitlendirmesi ve yönetim kavramının geliştirilmesi vasıtasıyla Kapadokya bölgesinin güçlendirilmesi, turizm altyapısının geliştirilmesi ve çevreci uygulamaların yaygınlaştırılması, turizm sektöründe hizmet kalitesinin, katma değer ve üretkenliğin artırılması, bölgenin marka değerinin yükseltilmesi, bölgenin tanıtımının gerçekleştirilmesidir. Kapadokya Bölgesinde Sürdürülebilir Turizmin Desteklenmesi Sonuç Odaklı Programı kapsamında elde edilen seçilmiş sonuç göstergeleri şunlardır. Yeni oluşturulan rotalarda gerçekleştirilen tur sayısı planlanan 100, gerçekleşen 150; altyapısı düzenlenen turistik merkez sayısı 1-1; kurumsallaşma kapasitesi artırılan kurum ve işletme sayısı 15-9, bölgeye kazandırılan turistik ürün sayısı 10-0; gastronomi turizmüne kazandırılan ürün sayısı 10-10’dur (AHİKA-Faaliyet Raporu: 2023:1-96).

Varılan sonuçlarla ilgili genel bir değerlendirme yapmak gerekirse uluslararası turistik ağlara üyelik süreçleri, başvuru süreçleri ve diğer süreçlerin belli bir zaman alması bu amacın kısa zamanda gerçekleşmesini zorlaştırmaktadır. Buna ilaveten bir diğer zorluk bölgedeki turistik işletmelerin birçoğunun aile işletmesi şeklinde olması ve kurumsallaşmadan uzak olmasıdır. Yine aynı şekilde özü itibarıyla sancılı bir süreç olan değişim, ilgili paydaşlar tarafından dirençle karşılaşılabilmektedir. Bu genel değerlendirmelerin yanında salt rakamsal olarak bakıldığında program hedef ve gerçekleştirmelerinde belli bir başarı sağlandığı ve etkin bir program yürütüldüğü yargısına ulaşılabılır. Seçilen hedef-amaçlar ve bunların gerçekleştirilmesi, bölge turizmüne olan katkıyı artıracak nitelik ve çeşitliliktedir. Özel bir eleştiri olarak bölgeye kazandırılan turistik ürün sayısında hedef ve gerçekleşme arasındaki büyük farkın nedeni salt zaman gerektirme ve paydaş desteğiyle açıklanamayacak gibi durmaktadır ve ajansın başarısızlığı olarak gözükmektedir. Bu noktada yürütülmesi gereken en önemli program paydaşlarla birlikte hareket edebilme becerisi ve uygulamasıdır. Paydaşlara değişim zamanı geldiği ve durağanlığın çürümeye yol açabileceği tüm yönleriyle anlatılmalı ve birlikte hareket edilmelidir.

SOP2 ile varılmak istenen, imalat sanayinin kurumsallaşma ve üretkenlikte esasında yapısal dönüşümüne yardım ederek yöredeki işletmelerin kapasitelerinin ve krizlere karşı mukavemetlerinin yükseltilmesidir. SOP2’nin 3 özel gayesi vardır. İmalat sanayindeki firmaların kurumsallaşmasına, kaynak ve süreç üretkenliğinin yükseltilmesinde rol oynamak, üretkenlikte destekleyici, ortak kullanıma yönelik altyapı ve sistemlerin oluşturulmasına yardım etmek ve şirketlerin birlikte iş yapma kapasitelerini güçlendirmek, mesleki ve teknik eğitimde eğitim - istihdam - üretim ilişkisinin güçlendirilmesi ve mesleki ve teknik eğitim imkânlarının geliştirilmesine katkı sağlamak. SOP2 seçilmiş sonuç göstergeleri incelendiğinde sonuçlar şu şekildedir (SOP1 için hedeflenen ve gerçekleşen sonuç göstergelerinin belirlenmesindeki aynı mantık güdülmüştür): dış destek sağlanan firma sayısı planlanan 8- gerçekleşen 4, verimlilik ve kurumsallaşma uygulamalarına başlayan firma sayısı 30-6, altyapısı güçlendirilen sanayi alanı sayısı 10-9’dur (AHİKA-Faaliyet Raporu, 2023:1-96).

Sonuç göstergeleri değerlendirildiğinde, bir göstergede çok etkin olduğu, planlanan ve gerçekleştirilenin birbirine çok yakın olduğu, bir göstergede %50, bir göstergede %20 başarı sağlandığı göze çarpmaktadır. Ajans, kendi raporunda bu duruma, bölgede özel sektörde iş birliği kültürünün zayıf olması, şirket sırları vs. gibi nedenlerle birtakım güçlükler yaşandığını, ihtiyaç duyulan verilerin doğru ve zamanında edinilmesi konularında büyük sorunlar olduğunu belirtmiştir. Ajans tarafından yine, özel sektör ile kamu arasında iyi bir veri alış verişi bulunmayışı ihtiyaç duyulan verilerin elde edilmesinde büyük sorunlar oluşturduğunu da belirtilmiştir. Keza bölgedeki imalat sanayi işletmelerinin büyük kısmının aile işletmelerinden müteşekkil olması, ajans tarafından yürütülen kurumsallaşma ve verimlilik çalışmalarına olan ilginin ve katılımın düşük kalmasına sebep olmaktadır şeklinde değerlendirmiştir. Bunlar geçerli mazeretler olsa da salt bunlarla konu açıklanamamaktadır. Kanımızca SOP1 için söylenen eleştirimizi ilk sırada burada da tekrar edebiliriz. Mutlaka paydaş inandırılmalı ve ikna edilerek birlikte mesafe alma sağlanmalıdır. Gerekliyse paydaşlarla bire-bir görüşülmeli ve müzakere yapılmalıdır. Toplantı, konferans,

seminer, anket vb. yöntemlerle sürecin tıkanan noktaları tespit edilmeli ve çözümler oluşturularak, uygulanmalıdır. Kalkınmanın temel taşlarından olan işsizliğin azaltılması ve çalışma koşullarını iyileştirilmesi için izlenmesi gereken ana rota özel sektör eliyle yürütülmelidir. Zira varoluşu gereği kamu, bu problemi çözme donanımından yoksundur. Burada unutulmaması gereken kamunun rolünün bu noktada tamamlayıcı olduğudur. Yine bir diğer eleştiri, meslek sahibi yapıp, özel sektörün ihtiyacı olan elemanların yetiştirilmesinde, kurslara alınırken (Çoğu zaman bu kurslara devam edenler gündelik olarak iyi bir ücret de almaktadırlar.) seçilen kişilerin objektif seçilmediği ve istenilen başarının bu alanda da yakalanamadığıdır. Tüm bu belirtilenler, birer gerçekleştirilmesi gereken ana hedefler olarak durmaktadır. Aksi takdirde ajans kendisinden beklenen ana görevi olan özel sektör ve sivil toplum faaliyetlerinin teşvik ve motive edilmesi, uyarılması fonksiyonunu yerine getiremez ve adeta kamunun yeni bir hizmet birimi gibi çalışmaya başlar.

Yerel Kalkınma Fırsatları programı kapsamında yürütülen projeler için değerlendirme amaçlı seçilen sonuç göstergelerinin belirlenmesinde ilk 2 ana program için seçilenlerle aynı mantık güdülmüştür. Buna göre; desteklenen sosyal inovasyon fikri başvuru sayısı planlanan 3 gerçekleştirilen 0, kurulan kadın kooperatifi sayısı 1-2, yaratılan istihdam sayısı 1250-0 şeklindedir (AHİKA-Faaliyet Raporu, 2023:1-96).

Bu veriler değerlendirildiğinde özellikle oluşturulması planlanan istihdam sayısı için ilgili dönemde çok büyük bir tekinsizlik göze çarpmaktadır. Kurulan kadın kooperatifi sayısında hedeflerin aşıldığı görülmektedir. Desteklenen sosyal inovasyon fikri başvuru sayısında planlanan ve gerçekleşen arasındaki fark göze çarpmaktadır. Buradan hareketle izleyen dönem faaliyetlerinde, sosyal inovasyon içerikli bir hedef-amaç konuşulmaması gerektiği sonucuna varılmaktadır. Keza oluşturulması planlanan istihdam sayısında daha mütevazı hedefler konulması gerektiği çok açıktır. Bölgede ve ülke genelinde, tarımda kooperatifleşme birçok sorunu çözmeye adaydır. Bu bağlamda, konulan hedef çok isabetlidir. Ayrıca, bölgedeki tarım işlerinin asıl olarak kadınlar tarafından yürütüldüğü göz önüne alındığında, kurulan kadın kooperatifi miktarının ne kadar yerinde olduğu ve yapılan işin kıymetinin seviyesi ortaya çıkmaktadır. Bu manada, kurulan kadın kooperatifi hedefinin artırılması elzem olmaktadır. Keza işletmeler için ana sorunlardan birisi de sermaye birikiminin yetersiz olması ve işletmelerin ölçeklerinin küçük olmasıdır. Kooperatifler vasıtasıyla bu problemlerin çözüldüğü görülmektedir. Türkiye'deki birçok örnekte nitekim amacın, hedefin üzerinde gerçekleştirilmesi en çokta var olan ihtiyaca binaen de yorumlanabilir.

• Toplam destek tutarı: Etki değerlendirme analizinin önemli ayaklarından olan toplam destek tutarının seviyesi incelendiğinde, verilen desteklerin miktar olarak düşük bir pompanın üzerine ilave edilen çok kısıtlı bir çalışma suyu veya bir can suyu gibi değerlendirilebileceği gözlemlenmektedir (2023 Ocak itibarıyla konut ortalama metrekare fiyatının 18.557,00 TL olduğu göz önüne alınırsa harcanan paranın büyüklüğü konusunda bir kıyas imkânı elde edilebilir). Bu bağlamda, proje ve faaliyet destekleme hizmetleri için 36.509.728,92 TL para harcanmıştır. Bu anaparanın proje teklif çağırısı yöntemiyle verilen destekler tutarı 10.827.568,83 TL; güdümlü proje destekleri için verilen miktarı 3.481.919,57 TL; Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı için kısmı (SOGEP) 11.290.708,06 TL; Çalışan ve Üreten Gençler Programında (ÇÜGP) harcanan bölümü 10.909.532,46 TL'dir (AHİKA-Faaliyet Raporu, 2023:1-96).

• Ajansların faaliyetleri ile birlikte desteklenen yararlanıcılar konusunda yukarıda belirtilen 2 ana program (SOP1-2) için yöneltilen eleştiriler bu program için de geçerlidir. Ajans faydalanıcıları, ideal örnekleri bulunan, batıdaki gibi sivil toplum ve özel sektör ağırlıklı olmalıdır ve genel işleyiş şekli proje bazlı olmalıdır. AHİKA için bu kriter açısından bakıldığında, proje teklif çağırısı yöntemiyle verilen desteklerin toplam gider içerisinde oranının yalnızca %16,13 olduğu göze çarpmaktadır. Bu anlamda, ajansın daha ziyade kamu kurum ve kuruluşlarıyla (Millî Eğitim Bakanlığı, üniversite, belediye, valilik birimleri gibi) proje yürüttüğü bariz bir şekilde görülmektedir.

6. SONUÇ

Kalkınma ajanslarının ana amaçlarından olan yoksullukla mücadele, gelir dağılımının iyileştirilmesi amacıyla KOBİ'lerin nitelik ve niceliğinin artırılması açısından incelendiğinde tüm Türkiye'de olduğu gibi, TR71 bölgesinde de önemli kazanımlar elde edildiği görülmektedir.

Başlatılan projelerle birçok bütçe dışı yatırım yapma imkânı doğmuş, yerel kaynaklar harekete geçirilmiş, istihdamda artış sağlanmış, yapılan yatırımlarla nicelik-nitelik artışı yaşanmıştır. Özel sektör yatırımları, hızlandırıcı etkisiyle de ciddi bir ivme kaydetmiştir. Proje kültürünün yetişip gelişmesinde de çok ciddi katkılar sağlanmış, kurulmuş olan yeni proje hazırlama ve danışmanlık ofisleriyle de ilave

istihdam oluşturulmuştur. Aynı şekilde işletmelere sağlanan mali destek ve teknik destekle verimlilik artışları sağlanmış, bryyme ve kalkınma iwin ana motorlardan biri olan işletmeler de brylgede faaliyete başlayarak ekonomiyeye kazandırılmıştır.

Ciddi bir eleştiri olarak kalkınma ajansları fonlarının genellikle kamu kurumlarına kullandırıldığı ve bir nevi yeni kamu hizmet birimi huyiyeti kazandığı savı belirtilmiştir. Bu eleştiri kanımızca da kısmen doğruluk payı iwinermektedir. Wnkun proje faydalanıcılarını analiz ettiğimizde ozel sektordun ziyade kamu kurumlarının (Universite, kaymakamlık, valilik gibi) bu fonlardan faydalandırıldığı ancak sivil toplum kuruluşları ve ozel sektordun yeterince faydalandırılmadığı gorylmektedir. Yine ciddi bir eleştiri olarak son donemlerde ilk kurulduğu zamanlardan farklı olarak AHİKA dahiil kalkınma ajanslarının veri verme konusunda isteksiz oldukları, yeterli ve gerekli verileri yayınlamadıkları goze carpmaktadır.

Nihai amaci vatandaşının refah seviyesinin yukseltilmesi olan cağdaş devlet anlayışında onemli bir enstruman olan kalkınma ajansları uygulamasının genel hatlarıyla ulkemiz ve TR71 brylgesinde kendisinden bekleneni yerine getirdiği fakat yapılması gereken cok iş olduğu da gozden kacırılmadan SWOT(Strengths-Weaknesses-Opportunities-Threats; Guwlu Yonler-Zayıf Taraflar-Fırsatlar-Tehditler) analizleriyle birlikte kararlı, doğru ve iyi bir şekilde program ve plan kapsamında, kalkınma ajansları konusunda ilgili unsur ve tartışmaların duruma gore esnetilerek devam edilmesinin yararlı olacağı duşunulmektedir.

KAYNAKÇA (REFERENCES)

- AHİKA-Hakkımızda, (2023). Hakkımızda, <https://www.ahika.gov.tr/kurumsal/hakkimizda>.
- AHİKA-Destek Programları, (2023). Destek Programları, <https://www.ahika.gov.tr/destekler/destek-programlari>.
- AHİKA-Faaliyet Raporu, (2023). 2022 Faaliyet Raporu, <https://www.ahika.gov.tr/dokumanflipbook/2022-yili-faaliyet-raporu/4551>.
- AHİKA-Ara Faaliyet Raporu, (2023). 2022 Ara Faaliyet Raporu, <https://www.ahika.gov.tr/dokumanflipbook/2022-yili-ara-faaliyet-raporu/4477>.
- Almalı, V. Altunw O.F. (2016). Fakirlik Kısır Donyusunun Kırılmasında Kalkınma Ajanslarının Rolu: Daka Orneği, UNİDAP Uluslararası Brylgesel Kalkınma Konferansı, Muş.
- Ay, A., Fırat E., & Mangır, F. (2018). "Yoksulluk ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi: Turkiye Brylgeleeri Uzerine Bir Calışma, Relationship Between Poverty and Economic Development: A Study on the Regions of Turkey" International Conference on Eurasian Economies, Taşkent, Ozbekistan.
- Ayture, S. (2019). Avrupa Birliği'nde Kırsal Turizm Politikası ve Aksaray'da Uygulanabilirliği, Aksaray Universitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakultesi Dergisi, Cilt:5,Sayı:1, 7-23.
- Celik, F. (2019). Gap Organik Tarım Kume'sinin Brylgesel Kalkınmaya Etkisinin Değerlendirilmesi, Aksaray Universitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:3, Sayı:2, 220-242.
- Enzo, M. (2001). The Southern European Welfare Model And The Fight Against Poverty And Social Exclusion, Encyclopedia Of Life Support Systems 14.
- Esteva, G. (2010). What is Development? In Oxford Research Encyclopedia of International Studies.
- Gulbuwuk, B., Koksall, O., Ataseven, Y., Gul, U., Kan, M. (2015). Tkdk Projeleri Etki Değerlendirme Raporu, Tarım Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Yayınları.
- HDI, (2023). Human Developing Index, <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>.
- Marshall, K., & Keough, L. (2004). Mind, Heart And Soul In The Fight Against Poverty / The World Bank.
- OECD, (2003). Public Opinion and the Fight Against Poverty, OECD Development Centre Studies, OECD Publishing.
- OECD, (2012). From Aid To Development: The Global Fight against Poverty, OECD Insights, OECD Publishing.

- Peker, K. (2015). "Yerel Kalkınma Açısından Kalkınma Ajanslarının Rolü ve İşlevi Üzerine Bir Değerlendirme." 1.Ululararasi Yerel Kalkınma ve Finansman Kongresi (1.International Congress of Local Development and Finance), 03-06 Mart 2015, Antalya, ss.235-243.
- Shaohua, C., & Ravallion, M. (2008). The Developing World Is Poorer Than We Thought, But No Less Successful in the Fight against Poverty, The World Bank Development Research Group, Policy Research Working Paper 4703.
- Sevinç, A. Eren, T. (2016). Bölgesel Kalkınma ve Girişimcilik: Ahiler Kalkınma Ajansı Örneği. Ekonomi İşletme Siyaset ve Ululararasi İlişkiler Dergisi, 2(1), 1-22.
- Sezgin, A. (2013). Kalkınma Ajansı Uygulamasının Gelişmiş ve Az Gelişmiş Ülke Örnekleri Açısından Sonuçları, Hitit Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, Çorum. <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Healthworldnews, (2024), 21.04.2024 tarihinde
- <https://www.healthworldnews.net/dunya-bankasi-turkiye-iliskileri-ve-projeler/#> sayfasından erişilmiştir.
- World Bank Ending Poverty, (2024), 24.04.2024 tarihinde
- <https://www.worldbank.org/en/events/2017/03/21/ending-poverty-the-road-to-2030> sayfasından erişilmiştir.
- World Bank Overview, (2024), 23.04.2024 tarihinde
- <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview#1> sayfasından erişilmiştir.
- World Bank Poverty, (2024), 22.04.2024 tarihinde
- <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty> sayfasından erişilmiştir.
- World Bank Project List, (2024), 20.04.2024 tarihinde
- https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/projects-ist?lang=en&countrycode_exact=TR&os=0 sayfasından erişilmiştir.
- WFP-World Food Programme, (2024), 20.04.2024 tarihinde
- <https://www.wfp.org/> sayfasından erişilmiştir.
- World Resources Institute, (2024), 22.04.2024 tarihinde
- <https://www.wri.org/insights/highest-water-stressed-countries> sayfasından erişilmiştir.
- Zabcı, F. C. (2003). Sosyal Riski Azaltma Projesi: Yoksulluğu Azaltmak mı, Zengini Yoksuldan Korumak mı?. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 58(01). https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001621
- 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi Kontrol Kanunu, (2023). Amaç, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5018.pdf>.